

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-2>**Гринкевич С.С.**

доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3563-3989>

Бочко О.Ю.

доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3422-4654>

Hrynkevych Svitlana, Bochko Olena
Lviv Polytechnic National University,

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК

В статті проведений аналіз експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК. Встановлено позитивну тенденцію в розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин України та обґрунтовано посилення ролі країн ЄС у двосторонній торгівлі продукцією зернопродуктового підкомплексу, частка яких зростає не лише в експорті, але й імпорті. Проведено аналізування експорту зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна з України. Обґрунтовано стратегічну переорієнтацію вітчизняного експорту зерна з ринків країн СНД та російської Федерації на ринок країн Азії та Європейського Союзу. Здійснено аналізування основних країн імпортерів вітчизняного зерна та встановлено, що лідируючі позиції займають Єгипет, Китай та Іспанія. Подано структуру експорту вітчизняного зерна у розрізі основних країн-імпортерів у 2019 році. Досліджено проблеми, які потребують нормалізації експортних процесів в сучасних воєнних умовах.

Ключові слова: експортно-імпортний потенціал, експорт, імпорт, воєнні умови, продукція, зернопродуктовий підкомплекс.

EXPORT-IMPORT POTENTIAL OF THE CEREAL PRODUCT SUB-COMPLEX OF THE AGRICULTURE

The article analyzes the export-import potential of the grain product sub-complex of the agro-industrial complex. A positive trend in the development of Ukraine's international trade and economic relations has been established, and the strengthening of the EU country's role in bilateral trade of products of the grain sub-complex, the share of which is increasing not only in exports but also in imports, has been substantiated. An analysis of the export of cereals, legumes (with products of their processing), and flour from Ukraine was carried out. In the process of writing the article, various general scientific and unique research methods were applied: economic analysis and comparison for the study of parts of individual types of products of the product subcommittee of the agricultural industry in Ukraine in export and import from EU countries; graphic method – for a visual representation of the results of data analysis of export and import activity; abstract-logical method – for theoretical generalizations and formation of conclusions; a process of analogies, tabular – for substantiation of the leading importer countries of domestic grain, economic and statistical – search and analysis of export and import activity of Ukraine during the war period. It is substantiated that during the last period, there was a strategic reorientation of the domestic export of grain and its processing products from the markets of the CIS countries and the Russian Federation to the needs of the countries of Asia and the European Union. It has been established that the preponderance of export volumes of products of the grain product sub-complex of the agro-industrial complex over the books of its volume is significant, which partially proves the import of the proposed hypothesis. The Russian-Ukrainian war stimulated problems with the stability of logistics chains that ensured the export of the grain product sub-complex, which in turn led to increased prices for agricultural products. It has been proven that the blockade of Ukrainian ports in the Black Sea makes trade over such a long distance somewhat problematic. The results of this study are of interest to higher education institutions seeking to improve agricultural supply chains; practices of the farm sector, which are aimed at the optimal cost of transportation of agricultural products. The author's research emphasizes the importance of the export-import potential of the products of the grain product sub-complex. It ensures the systematization of the problem of food supply chains.

Keywords: export-import potential, export, import, military conditions, grain products, sub-complex.

JEL classification: F14, L11, Q17

Постановка проблеми. Нарощування частки продукції зернопродуктового підкомплексу в структурі експорту з високою доданою вартістю формує унікальні конкурентні переваги для інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів, підвищення рівня зайнятості населення в сфері переробки зерна, нарощування обсягів податкових відрахувань до бюджету, стимулювання розбудови горизонтально-вертикальних ділових взаємозв'язків суб'єктів зернопродуктового підкомплексу АПК, посилення ролі зернопродуктового підкомплексу АПК у процесах формування ВВП держави. Доцільно відзначити, що крім суто внутрішньогалузевих причин низької частки в структурі експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК з високою доданою вартістю (низький рівень інноваційної модернізації техніко-технологічних потужностей, невідповідність національних й міжнародних стандартів сертифікації готової продукції, недостатній рівень конкурентоспроможності останньої на цільових сегментах аграрного ринку, поряд із іноземними продуктивними аналогами), існує дестабілізуючий вплив об'єктивних зовнішніх причин, що формалізуються в лобюванні з боку іноземних держав інтересів їх національних виробників продукції зернопродуктового підкомплексу АПК з високою доданою вартістю через використання інструментів державної підтримки, встановлення митних обмежень і зборів, популяризації продукції місцевого виробництва, створення бюрократичних перепон доступу до виходу на їх внутрішній аграрний ринок для українського виробника. Тому питома вага експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК, що містить високу додану вартість потребує мобілізації консолідованих зусиль суб'єктів господарювання та державних органів влади. Відтак дана проблема викликає зацікавлення як науковців так і підприємців і стимулює до ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти експортно-імпортного потенціалу зернової продукції розкрито в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Р. Бурак, С. Галунка, М. Десай, О. Захарчук, У. Карлін, М. Котабе, М. Матанда, М. Росу, Р. Саломон, С. Солберт, Ю. Кернасюк, І. Чернявський та ін.

Основні підходи до вирішення проблем, останні тенденції світового ринку зернової продукції розкрито в працях Болтянського О.В. [2], Болтянської Н.І. [2], Галенка О.І. [3], Кушнір Н.О. [8], Коваленко О.В. [9], Саблука Р.П. [9], Славич М.М. [8]. Багатогранність підходів у цій сфері зумовлено складним системним механізмом реалізації експортно-імпортного потенціалу, що сформований під впливом внутрішньоекономічних та зовнішньоекономічних чинників.

Оцінку експортного потенціалу зернової галузі в межах різних країн здійснювали Тонконог О.О. [11] – України; Ван І., Хуан П., Хан З. А., Шей Ф. – Казакстану [20]; Торшизи М., Грей Р.С. – Західній Канаді [19]. Вчені Шпичак О.М. та Боднар О.В. [14] акцентували увагу на вигодах та проблемах експорту зерна з України. Збарський В., Бурак Р. Чернявський І. [6] обґрунтовували перспективи нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України. На необхідність державної підтримки та регулювання експорту зерна з України вказували Сиченко В.В., Сиченко О.О. [10], Панченко Є.Г., Вовчак М.А. [17],

Гафарлі Г.Н. [16]. Проте переважна більшість наукових досліджень стосувалася довоєнного періоду. Відтак виникає необхідність у подальших ґрунтовних дослідженнях експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК.

Метою статті є дослідження експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК. Зважаючи на наявні проблеми транспортування зернових, що пов'язане із повномасштабним вторгненням Росії до України, дослідження експортно-імпортної діяльності, спираючись на оприлюднені результати дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених доцільно провести аналізування експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу. Відтак гіпотеза полягає у наступному: скорочення обсягів експорту та імпорту зернопродуктової продукції.

В процесі написання статті застосовано різні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. За допомогою економічного аналізу та порівняння досліджено питому вагу окремих видів продукції зернопродуктового підкомплексу АПК України в структурі експорту та імпорту країн ЄС. Графічний метод використано для наочного зображення результатів аналізу даних експортної та імпортної діяльності. Для теоретичних узагальнень і формування висновків використано абстрактно-логічний метод. В науковій статті також застосовано методи аналогій та табличний – для обґрунтування основних країн-імпортерів вітчизняного зерна, економіко-статистичний – для здійснення пошуку та аналізування експортної та імпортної діяльності України у воєнний період.

Виклад основного матеріалу. Зернопродуктовий підкомплекс АПК має значні незадіяні резерви для росту та розвитку, а також є стратегічно важливим компонентом зовнішньоекономічної діяльності сфери аграрного виробництва в Україні.

У 2021 р. серед аграрної продукції найбільші обсяги були пшениці. Найбільшу частку Україна займала на ринках Лівану у 2020 році (більше 90%), Тунісу (більше 50%), Пакистану (більше 50%) та Лівії (40%). Найбільші обсяги збуту української пшениці останніми роками спостерігалися на ринку Єгипту (близько 3 млн т на рік), проте імпорт з України складає лише 30% в структурі загальних поставок пшениці до країни [13].

За підсумками в 2019 році Україна посіла третє місце серед основних експортерів до країн ЄС, поступившись лише Сполученим Штатам Америки (12,3 млрд євро) та Бразилії (11,7 млрд євро). Обсяг аграрного експорту України до країн-членів ЄС у 2019 році склав 7,3 млрд євро [47]. Позитивною тенденцією в розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин України є посилення ролі країн ЄС у двосторонній торгівлі продукцією зернопродуктового підкомплексу, частка яких зростає не лише в експорті але й імпорті (табл. 1).

Ринок країн ЄС є цільовим для вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК, адже він відзначається не лише високим рівнем ємності та платоспроможності, але й еталонними стандартами ведення конкурентної боротьби та забезпечення якості й безпеки продовольства, орієнтація на досягнення яких формує передумови для підвищення рівня конкурентоспроможності зернової галузі України.

Таблиця 1

Частка окремих видів продукції зернопродуктового підкомплексу АПК в Україні в структурі експорту та імпорту з країнами ЄС, %*

Вид продукції	Експорт			Імпорт			2019 р. до 2017 р., +, -	
	Роки						Експорт	Імпорт
	2017	2018	2019	2017	2018	2019		
Зернові культури	26,3	30,7	27,3	63,9	61,4	65,1	1,0	1,2
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	10,1	14,2	11,7	26,6	31,5	35,5	1,7	8,9
Готові продукти із зерна	32,4	29,4	35,5	83,5	83,4	84,4	3,1	0,9

Джерело: розраховано на основі [4]

У 2019 році вітчизняний зернопродуктовий підкомплекс АПК наростив рекордний експорт зерна, який у фізичному еквіваленті склав 56,7 млн тон, а у грошовому, своєю чергою 9,6 млрд дол США. В червні 2022 року Україна експортувала 2,17 млн. тонн зернових, зернобобових, олійних і продуктів їх переробки, що на 470 тис. тон, або 25% більше ніж у попередньому місяці. Більш детальна інформація щодо експорту з України зернових, зернобобових подано в табл. 2.

Згідно з оперативними даними Державної митної служби, станом на 14 вересня з початку 2022/23 МР Україна експортувала 5,805 млн тонн зернових і зернобобових культур, у т.ч. у вересні – 1,508 млн тонн. Водночас зазначається, що за аналогічний період попереднього сезону вказаний показник становив 10,926 млн тонн, з яких 2,301 млн тонн були відвантажені у вересні. У розрізі культур з початку 2022 р. було експортовано: пшениці – 1,834 млн тонн (у вересні – 577 тис. тонн); ячменю – 525 тис. тонн (195 тис. тонн); жита – 1,3 тис. тонн (0,8 тис. тонн); кукурудзи – 3,424 млн тонн (730 тис. тонн). Сумарний експорт українського борошна на 14 вересня 2022 р. становив 18,3 тис. тонн (з початку вересня – 6,2 тис. тонн), у т.ч. пшеничного – 16,2 тис. тонн (5,6 тис. тонн) [15].

Аналізування основних країн імпортерів вітчизняного зерна засвідчив, що лідируючі позиції займають Єгипет, Китай та Іспанія. Причому, останні наростили обсяги імпорту зерна з України в 2019 році порівняно з 2018 роком на 97%, 56% й 19% відповідно. У 2019 році в десятку країн-імпортерів вітчизняного зерна потрапила Туреччина й одразу зайняла 4 місце в рейтингу, що формує сприятливі перспективи розвитку співпраці, з огляду на наявність у цій країні потужного платоспроможного попиту на ринку та зручну логістику транспортування зерна з вітчизняних портів (табл. 3).

Якщо проаналізувати структуру експорту зерна у розрізі основних країн-імпортерів (рис. 1), то можна

зробити висновок, що десять топ-країн імпортерів займають частку 63,5%. Своєю чергою, сумарна частка країн ЄС серед них, а саме Іспанії, Нідерландів та Італії складає 17,2%. Доцільно відзначити, що в подальшому потребує деталізації диверсифікація збутових ринків експорту продукції вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК, що забезпечить мінімізацію ризиків його надмірної залежності від кон'юнктури на ринках цих країн.

З початком повномасштабної війни в Україні виникли проблеми з експортом і зберіганням врожаю. Це призвело до різкого зменшення закупівельних цін на зернові та олійні. В Україні в середині 2022 р. ще залишилося близько 20 млн тонн невивезеного зерна з попереднього сезону. Через неможливість транспортування зерна морськими шляхами, Україна експортує сільськогосподарську продукцію залізницею. Так, із нашої країни до Європи можна експортувати до 600 тис. т зерна на місяць потягами [7].

У 2022/23 МР експортний потенціал України скоротиться у порівнянні з попередніми періодами, саме тому основні покупці українського зерна переминуться на інші ринки. Це також змінило підходи у формуванні логістичних шляхів. При цьому виникає необхідність у побудові зернотрейдерів нових логістичних напрямів для того, щоб у середньостроковій глобальній перспективі в 2–3 роки вийти на довоєнні показники, а з часом навіть збільшити економічну і фізичну ефективність логістики в глобальних ланцюжках постачань. У зв'язку з обмеженою роботою портів у регіонах із активними бойовими діями, загрозою авіаударів та окупацією, планується прокладання нових логістичних маршрутів через українські порти Рені, Ізмаїл та річковий порт Кілію. Доступ до порту Рені здійснюється через залізницю Молдови: з ускладненою логістикою та обмеженою пропускною спроможністю.

Таблиця 2

Експорт з України зернових, зернобобових(з продуктами їх переробки) та борошна 2022/2023 МР, тис. тонн*

	2021/2022 МР		2022/2023 МР	
	2021	2022	2022	2023
Зернові та зернобобові, всього	13611	7967	3670	4845
пшениця	8417	2780	1523	3843
ячмінь	3596	669	339	832
жито	30,9	3,4	2,9	18,4
кукурудза	1395	4488	1794	130
Борошно пшеничне, тис. тонн	34,4	20,7	10,1	10,5
Борошно інше, тис. тонн	0,3	2,5	1,0	0,1
Борошно разом, тис. тонн	34,7	23,2	11,1	10,6
Експорт разом (зерно + борошно)	13658	7998	3685	4859

* станом на 28.09.2022

Таблиця 3

Основні країни-імпортери вітчизняного зерна, 2019 рік

Країна-імпортер	Обсяг поставленого зерна, млн дол США	Місце країни-імпортера в рейтингу
Єгипет	1311	1
Китай	859	2
Іспанія	765	3
Туреччина	718	4
Нідерланди	624	5
Індонезія	538	6
Бангладеш	421	7
Ізраїль	317	8
Туніс	293	9
Італія	283	10

Джерело: складено на основі [4]

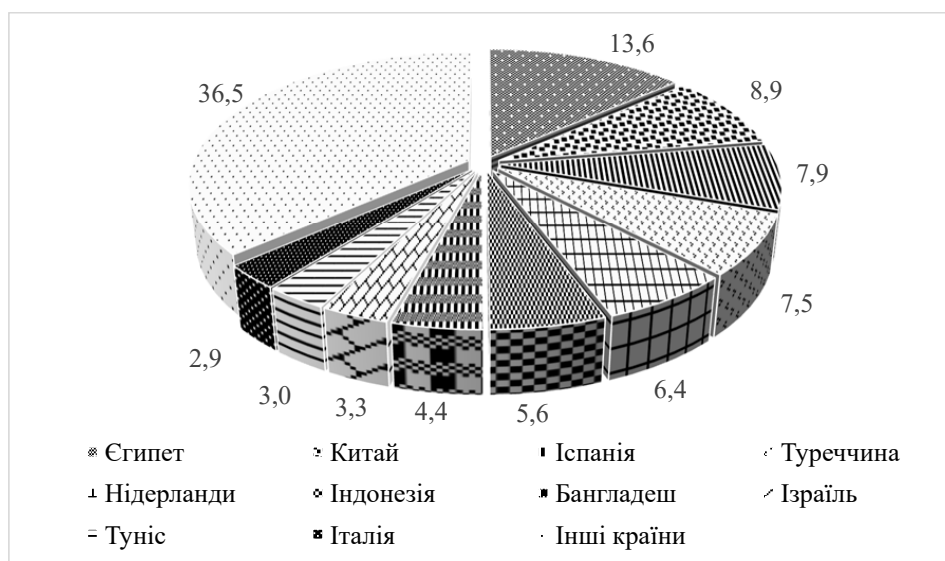

Рис. 1. Структура експорту вітчизняного зерна у розрізі основних країн-імпортерів, 2019 рік, %.

Джерело: складено на основі [4]

Головний глобальний недолік торгівлі в умовах воєнного часу – демонстрація стабільних логістичних ланцюжків, які можуть забезпечити обсяг експорту. Зернотрейдери вже стикаються з низкою проблем, які потребують нормалізації експортних процесів, в тому числі:

- низька пропускна спроможність залізничних станцій на кордоні з країнами Європи;
- бюрократичні державні бар'єри в європейських країнах щодо імпорту та сертифікації зерна;
- обмеження перевезення вантажів наземним транспортом;
- відсутність достатньої кількості європейських вагонів для перевезення зерна;
- обмеження пропускної здатності європейських логістичних центрів;
- брак водіїв для міжнародних автомобільних перевезень.

Загалом, війна в Україні руйнує ланцюги поставок продуктів харчування у світі і сприяє стрімкому зростанню цін.

Експорт зерна у ЄС, який відбувається залізницею та автомобільним транспортом, за оцінкою УЗА, становить 5% від усього українського експорту зернових (тобто сухопутними та морськими шляхами). Відмі-

тимо, що в період російсько-української війни ситуація з експортом зернових кардинально змінилася. Вивезення зерна з України у довоєнний період здійснювався переважно морськими шляхами. Після анексії Криму у 2014 році та до початку війни в Україні діяли 13 морських портів, 7 із яких знаходяться в Одеській області (Білгород-Дністровський, Одеський, Чорноморський, Ренійський, Ізмаїльський, Усть-Дунайський, Південний), 2 – у Миколаївській (Миколаївський та Ольвія), 2 – у Херсонській (Херсонський та Скадовський), 1 у Запорізькій (Бердянський) та 1 у Донецькій області (Маріупольський).

До 24 лютого 2022р, майже весь аграрний експорт, який є однією з основних судин кровоносної системи української економіки, був спрямований на українські морські порти, в основному – Чорного моря. Проте, на сьогодні морські порти для України закриті, оскільки вони або заміновані, або окуповані. Основні обсяги експорту зернових в Україні до нападу росії на Україну проходили через порти Миколаєва та Південної Одеси та Чорноморська. Сумарно це 95% зернових вантажів, що вивозили морськими шляхами. Ще 5% припадало на Маріуполь та Бердянськ. Здебільшого зерно в порти транспортувалося залізницею. Це зумовило проблеми із експортом продукції зернопродуктового підкомп-

лексу. Шляхом виходу із ситуації, що склалася стала запропонована ООН "зернова ініціатива", що в рамках продовольчої забезпечила вивезення аграрної продукції. За чотири місяці від початку повномасштабної війни Україні вдалось експортувати лише 5,2 млн тонн сільськогосподарської продукції, тоді як до 24 лютого 2022 р. країна експортувала 4–5 млн тонн зерна щомісяця через вітчизняні морські порти [5].

За березень–серпень 2022 р. Україна експортувала 12,5 млн тонн агропродукції, тоді як за цей самий період 2021 року обсяг відправлень був удвічі більшим і становив 26,4 млн тонн. Найбільше у серпні було експортовано кукурудзи – 1,8 млн тонн, що на 700 тис. тонн більше, ніж за липень. Загальний обсяг відвантаженої кукурудзи за останні 6 місяців становив 5,7 млн тонн. Пшениці експортовано 899,6 тис. тонн, що на 488 тис. тонн більше, ніж за липень, але на 25% менше, ніж торік. Обсяг відвантаженої пшениці за пів року становить 1,5 млн тонн. Загалом, у серпні 40,56% агроекспорту зайняла кукурудза, 19,27% – пшениця, 3,37% – насіння сояшника, 8,56% – сояшникової олії, 6,27% – шроти, ячмінь – 4,53%, соєві боби – 2,81%, соєва олія – 0,49%. В загальному, через порти відправлено 2,9 млн тонн продукції, залізницею – 959 тис. тонн, автомобільним транспортом – 625 тис. тонн, поромом – 42 тис. тонн. Загалом, загальний обсяг відправок за пів року 2022р в розрізі культур становить: 5,7 млн тонн – кукурудза (45,51%); 1,5 млн тонн – пшениці (12,26%); 1,5 млн тонн – насіння сояшника (12,07%); 1,3 млн тонн – олії сояшникової (10,59%); ріпаку 715 тис. тонн (5,7%); шротів 690 тис. тонн (5,51%); соєвих бобів 501 тис. тонн (4%), ячменю 446 тис. тонн (3,56%); олії соєвої 100 тис. тонн (0,80%) [12].

Обсяги імпорту пшениці Індонезії напряду залежать від зміни внутрішнього споживання, оскільки вона не вирощує цю культуру. У 2022/23 МР очікується зростання споживання і, як наслідок, імпорту. Єгипет та Туреччина виробляють пшеницю самостійно, але

обсягів власного врожаю недостатньо для задоволення власних потреб цих країн. Тому доводиться імпортувати. Чорноморське походження є найбільш вигідним за співвідношенням “ціна-якість”, водночас приваблива ціна досягається через географічну близькість. Шляхом збільшення посівних площ, врожай пшениці в Єгипті у 2022/23 МР має збільшитись, що вплине на зменшення обсягів імпорту [1].

Висновки. Підсумовуючи результати оцінювання ефективності реалізації експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України можна констатувати наступне:

1) протягом останнього періоду відбулася стратегічна переорієнтація вітчизняного експорту зерна та продуктів його переробки з ринків країн СНД та Російської Федерації на ринок країн Азії та Європейського Союзу;

2) суттєвим є переважання обсягів експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК над обсягами її імпорту;

3) ефективність реалізації експортно-логістичного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК є недостатньою, з огляду на його наявні природно-ресурсні потужності та перспективи лібералізації світового аграрного ринку;

4) російсько-українська війна стимулювала проблеми стабільності логістичних ланцюжків, які забезпечували експорт зернопродуктового підкомплексу, це в свою чергу призводить до зменшення цін на агропродукти;

5) блокада українських портів у Чорному морі робить торгівлю на великі відстані майже неможливою. І хоча Україна географічно знаходиться достатньо далеко, ціна української пшениці досить конкурентоспроможна, не дивлячись на значну частку фрахту в ціні.

Перспективами подальших досліджень є дослідження прогностичних показників розвитку експортно-імпортного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України після російсько-української війни.

Список використаних джерел:

1. Блокада українських портів у Чорному морі робить торгівлю на великі відстані майже неможливою. URL: <https://landlord.ua/news/nazvano-krainy-importery-ukrainskoho-zerna> (дата звернення: 10.10.2022).
2. Болтянський О.В., Болтянська Н.І. Аналіз розвитку українського зернового ринку в контексті розвитку світового ринку зерна. *Праці Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2012. № 12. Т. 3: С. 94–101.
3. Галенко О.І. Розвиток світового ринку зерна: проблеми і тенденції. *Агросвіт*. 2017. № 10. С. 24–29.
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2022).
5. З початку війни Україні вдалося експортувати лише 5,2 мільйона тонн зерна. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3523207-z-pocatku-vijni-ukraini-vdalosa-eksportuvati-lise-52-miljona-tonn-zerna.html> (дата звернення: 12.10.2022).
6. Збарський В., Бурак Р., Чернявський І. Перспективи нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України. *Збірник наукових праць. Євроінтеграція України та економічна безпека держави*. 2021. Випуск 2 (27). С. 114–127.
7. Король О. Суворий експорт 2022: як під час війни продати українське зерно та запобігти продовольчій катастрофі у світі? URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/969-suvorij-eksport-2022-yak-pid-chas-vijni-prodati-ukrainske-zerno-ta-zapobigti-prodovolchij-katastrofi-u-sviti> (дата звернення: 13.10.2022).
8. Кушнір Н.О., Славич М.М. Сучасні тенденції розвитку України на світовому ринку зерна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 5 (2). С.125–128.
9. Саблук Р.П., Коваленко О.В. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном. *Економіка АПК*. 2009. № 9. С. 84–88.
10. Сиченко В.В., Сиченко О.О. Державна підтримка та регулювання експорту зерна з України. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2011. № 3. С. 74–78. Сер. Економічні науки.
11. Тонконог О.О. Оцінка експортного потенціалу зернової галузі України. *Географія та туризм*. 2011. № 12. С. 185–191.
12. Україна у серпні збільшила експорт агропродукції на 66% у порівнянні із липнем. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3563655-ukraina-u-serpni-zbilsila-eksport-agroprodukcii-na-66-u-porivnanni-iz-lipnem-minagro.html> (дата звернення: 08.10.2022).

13. Шпигоцька Н. Харчові ланцюжки. Чи спричинить війна в Україні світовий голод – інтерв'ю НВ про реальну ситуацію на ринку продовольства URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/analitik-dragon-capital-pro-vpliv-viyni-na-rinki-prodovolstva-50227393.html> (дата звернення: 13.10.2022).
14. Шпичак О.М., Боднар О.В. Вигоди та проблеми експорту зерна з України. *Економіка АПК*. 2013. № 10. С. 5–15.
15. Агроіформ. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/main/1529248> (дата звернення: 01.10.2022).
16. Gafarli, G.N. Features and directions of improvement of state support mechanisms for exports in the post-crisis period. *Mündaricat-content*, 40.
17. Panchenko Y., Voychak M. State support of the high-tech exports: comparative analysis and lessons for Ukraine. *International Economic Policy*. 2016. № 2. P. 98–122.
18. Podolskaya T., Nizhelskaya D. directions of reorienting exports and improving export's state support due to an unfriendly nature actions by a number of foreign states. *The EURASEANs: journal on global socio-economic dynamics*. 2022. № 5 (36). P. 7–13.
19. Torshizi M., Stanley Gray R. Export Spread, Farmer Revenue and Grain Export Capacity in Western Canada. *Journal of the Transportation Research Forum* 2017 March. URL: <https://journals.oregondigital.org/index.php/trforum> (accessed 01 October 2022).
20. Wang Y., Huang P. Khan Z. A., Wei F. Potential of Kazakhstan's grain export trade Agribusiness 2022. *Cienc. Rural* 52 (1). DOI: <https://doi.org/10.1590/0103-8478cr20210199>.

References:

1. Blokada ukraïnskykh portiv u Chornomu mori robyt torhivliu na velyki vidstani maizhe nemozhlyvoiu [The blockade of Ukrainian ports in the Black Sea makes long-distance trade almost impossible]. Available at: <https://landlord.ua/news/nazvano-krainy-importery-ukraïnskoho-zerna> (accessed 10 October 2022).
2. Boltyansky O.V., Boltyanska N.I. (2012) Analiz rozvytku ukraïnskoho zernovoho rynku v konteksti rozvytku svitovoho rynku zerna. [Analysis of the development of Ukrainian grain in the context of the development of the world grain market]. *Pratsi Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu*, no. 12, vol. 3, pp. 94–101.
3. Galenko O.I. (2017) Rozvytok svitovoho rynku zerna: problemy i tendentsii [Development of the world grain market: problems and trends]. *Agrosvit*, no. 10, pp. 24–29.
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 10 October 2022).
5. Z pochatku viiny Ukraini vdalosia eksportuvaty lyshe 5,2 miliona tonn zerna [Since the beginning of the war, Ukraine will be able to export only 5.2 million tons of grain]. *Ukrinform*. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3523207-z-pochatku-viyni-ukraini-vdalosia-eksportuvati-lyse-52-miliona-tonn-zerna.html> (accessed 12 October 2022).
6. Zbarskyi V., Buryak R., Chernyavskiy I. (2021) Perspektyvy naroshchennia eksportnoho potentsialu pidpriemstv zernovoi haluzi Ukrainy [Prospects for increasing the export potential of enterprises in the grain industry of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats. Yevrointehratsiia Ukrainy ta ekonomichna bezpeka derzhavy*, no. 2 (27), pp. 114–127.
7. King O. (2022) Suvoryi eksport 2022: yak pid chas viiny prodaty ukraïnske zerno ta zapobihy prodovolchii katastrofi u sviti? [Strict export 2022: how to sell Ukrainian grain during the war and prevent a food catastrophe in the world?] Available at: <https://latifundist.com/spetsproekt/969-suvoryi-eksport-2022-yak-pid-chas-viyni-prodati-ukraïnske-zerno-ta-zapobihy-prodovolchij-katastrofi-u-sviti> (accessed : 13 October 2022).
8. Kushnir N.AT.; Slavich M.M. (2017) Suchasni tendentsii rozvytku Ukrainy na svitovomu rynku zerna [Modern trends in the development of Ukraine on the world grain market]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 15 (2), pp. 125–128.
9. Sabluk R.P., Kovalenko O.V. (2009) Suchasni tendentsii svitovoi torhivli zernom [Modern trends in world grain trade]. *Ekonomika APK*, no. 9. pp. 84–88.
10. Sychenko V.IN.; Sychenko O.O. (2011) Derzhavna pidtrymka ta rehuliuвання eksportu zerna z Ukrainy [State support and regulation of grain export from Ukraine]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhan-Baranovskohos. Ser. Ekonomichni nauky*, no. 3, pp.74–78.
11. Tonkonog O. O. (2011) Otsinka eksportnoho potentsialu zernovoi haluzi Ukrainy [Evaluation of the export potential of the grain industry of Ukraine]. *Heohrafiia ta turyzm*, no. 12, pp. 185–191.
12. Ukraina u serpni zbilshyla eksport ahroproduktii na 66% u porivnanni iz lypnem [In August, Ukraine increased the export of agricultural products by 66% compared to July] Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3563655-ukraina-u-serpni-zbilshyla-eksport-agroproduktii-na-66-u-porivnanni-iz-lipnem-minagro.html> (accessed 08 October 2022).
13. Shpygotska N. (2022) Food chains. Will the war in Ukraine cause world hunger – NV interview about real stress on the food market Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/analitik-dragon-capital-pro-vpliv-viyni-na-rinki-prodovolstva-50227393.html> (accessed 10 October 2022).
14. Shpychak O.M., Bodnar O.V. (2013) Vyhody ta problemy eksportu zerna z Ukrainy [Benefits and problems of grain export from Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 5–15.
15. Агроіформ [Agroiform]. Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/news/main/1529248> (accessed 01 October 2022).
16. Gafarli G.N. (2020) Features and directions of improvement of state support mechanisms for exports in the post-crisis period. *Mündaricat-content*, 40.
17. Panchenko Y., Voychak M. (2016). State support of the high-tech exports: comparative analysis and lessons for Ukraine. *International Economic Policy*, (2) 98–122.
18. Podolskaya, T., & Nizhelskaya, D. (2022). Directions of reorienting exports and improving export's state support due to an unfriendly nature actions by a number of foreign states. *The EURASEANs: journal on global socio-economic dynamics*, (5 (36)), 7–13.
19. Torshizi M., Stanley Gray R. (2017) Export Spread, Farmer Revenue and Grain Export Capacity in Western Canada. *Journal of the Transportation Research Forum*. March. Available at: <https://journals.oregondigital.org/index.php/trforum> (accessed 01 October 2022).
20. Wang Y., Huang P. Khan Z. A., Wei F. (2022) Potential of Kazakhstan's grain export trade Agribusiness. *Cienc. Rural*, no. 52 (1). DOI: <https://doi.org/10.1590/0103-8478cr20210199>.